

INKLYUZIV TA'LIMNING TAMOYILLARI VA UNGA BO'LGAN EHTIYOJLAR, UNING SABABLARI BOSQICHLARI

Jizzax davlat pedagogika universiteti

O'zbek tili va adabiyoti fakulteti

2-bosqich talabasi

Qo'chqorova E'zoza Davron qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, unga bo'lgan ehtiyoj, uning sabablari va bosqichlari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, shu jumladan imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun ham teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari – teng huquqlilik, individuallashtirilgan yondashuv, integratsiya, moslashuvchan o'quv muhit va jamiyat bilan hamkorlik haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi sabablari va uning bosqichma-bosqich rivojlanish jarayoni yoritiladi. Dunyo tajribasi asosida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyojli bolalar, ta'lim tamoyillari, teng huquqlilik, integratsiya, individuallashtirilgan yondashuv, ijtimoiy moslashuv, inklyuziv metodlar, pedagogika, innovatsion ta'lim.

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim dunyo miqyosida dolzarb masalalardan biri bo'lib, har bir bolaga, jumladan, imkoniyati cheklangan bolalarga ham teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish zarurati ortib bormoqda. Inklyuziv ta'lim nafaqat maxsus ehtiyojli bolalar balki jamiyatning barcha a'zolari uchun ham muhim ahamiyatga ega. Chunki bu tizim inson huquqlari, adolat va ijtimoiy tenglik tamoyillariga asoslangan. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi – turli ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalarning ta'lim jarayoniga to'laqonli qo'shilishlarini ta'minlash va ularga ijtimoiy

moslashuv imkoniyatlarini yaratishdir. Bu ta'lim tizimi o'quvchilarning psixologik va jismoniy ehtiyojlariga moslashgan holda, ularga individual yondashuv orqali sifatli bilim berishni nazarda tutadi. Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, unga bo'lgan ehtiyoj va uning bosqichlari haqida fikr yuritiladi.

Inklyuziv ta'limning tamoyillari

Inklyuziv ta'lim quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi: Teng huquqlilik – har bir bola, jismoniy yoki aqliy imkoniyatlaridan qat'i nazar, ta'lim olish huquqiga ega bo'lishi kerak. Individuallashtirilgan yondashuv – har bir bolaning ehtiyojlariga mos ravishda o'quv dasturlarini ishlab chiqish va qo'llash. Integratsiya – imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim muassasalarida ta'lim olishga jalb qilish. Moslashuvchan o'quv muhit – barcha bolalar uchun qulay ta'lim sharoitlarini yaratish, jumladan, maxsus pedagogik yondashuvlar, texnologik resurslar va qo'shimcha yordam xizmatlarini yo'lga qo'yish. Jamiyat bilan hamkorlik – ota-onalar, jamoatchilik, ta'lim muassasalari va hukumatning birgalikda harakat qilishi orqali inklyuziv ta'limni rivojlantirish.

Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj va uning sabablari

Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj bir necha omillar bilan izohlanadi: Ijtimoiy tenglik va inson huquqlari – har bir bolaning ta'lim olish huquqini ta'minlash uchun inklyuziv ta'lim zarur. Ta'lim tizimidagi islohotlar – zamonaviy ta'lim tizimi barcha bolalar uchun ochiq va qulay bo'lishi kerak. Global tendensiyalar – rivojlangan davlatlarda inklyuziv ta'lim joriy etilishi natijasida ushbu model O'zbekiston ta'lim tizimida ham tatbiq etilmoqda. Maxsus ehtiyojli bolalar sonining ortishi – ko'plab bolalar turli xil jismoniy yoki psixologik muammolarga ega bo'lib, ularning ta'lim jarayoniga qo'shilishi uchun maxsus sharoit yaratish zarur.

Inklyuziv ta'lim bosqichlari

Inklyuziv ta'limni bosqichma-bosqich joriy etish quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: Birinchi bosqich: Inklyuziv ta'limni tushuntirish va targ'ib qilish – ota-

onalar, pedagoglar va jamoatchilikni inklyuziv ta'limning ahamiyati haqida xabardor qilish.

Ikkinchi bosqich: Ta'lim muassasalarini moslashtirish – maktab va bog'chalarda inklyuziv ta'lim uchun infratuzilmani rivojlantirish, maxsus metodik materiallar yaratish.

Uchinchi bosqich: O'qituvchilarni tayyorlash – maxsus pedagogik yondashuvlarni o'rgatish, inklyuziv ta'lim metodikasini amaliyotga joriy etish.

To'rtinchi bosqich: Inklyuziv ta'limni to'liq tatbiq etish – barcha bolalarga ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish va doimiy monitoring olib borish. Inklyuziv ta'limni to'laqonli amalga oshirish uchun pedagoglar, jamiyat va davlat organlari o'zaro hamkorlikda ishlashlari zarur. Bu jarayon nafaqat ta'lim sifati oshishiga, balki bolalarning ijtimoiy moslashuviga ham katta yordam beradi.

Inklyuziv ta'lim bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lib, uning asosiy tamoyillari – teng huquqlilik, individuallashtirilgan yondashuv, integratsiya va moslashuvchan o'quv muhit orqali barcha bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat. Ushbu ta'lim tizimi maxsus ehtiyojli bolalarga nafaqat bilim olish, balki jamiyatga moslashish va o'zining to'laqonli a'zo sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojning ortishi inson huquqlari, ijtimoiy tenglik, ta'lim tizimidagi islohotlar va global tendensiyalar bilan bog'liq. Inklyuziv ta'limning to'g'ri tashkil etilishi uchun pedagoglarni maxsus tayyorlash, ta'lim muassasalarining infratuzilmasini moslashtirish va jamiyatda tushunchani oshirish muhim ahamiyatga ega. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni to'g'ri joriy etish orqali ta'lim sifati yaxshilanadi, jamiyat yanada bag'rikeng va inklyuziv bo'lib boradi. O'zbekiston sharoitida ham ushbu tizimni bosqichma-bosqich joriy etish, ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash va inklyuziv pedagogika bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash zarur. Kelajakda inklyuziv ta'lim tizimini yanada

rivojlantirish orqali har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash va ularning ijtimoiy integratsiyasini oshirish mumkin. Bu esa jamiyatning umumiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarda ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasi" qarori. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Inklyuziv ta'lim metodik qo'llanmasi. – Toshkent, 2022.
4. Xodjayev B., O'rinboyeva M. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Ismailova G. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021.
6. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. – Paris, 2009.
7. Ainscow M., Dyson A. Improving Schools, Developing Inclusion. – London: Routledge, 2006.
8. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – Bristol: CSIE, 2011.
9. Florian L. Handbook of Inclusive Education for Educators, Administrators, and Planners. – New York: Routledge, 2015.
10. Mittler P. Working Towards Inclusive Education: Social Contexts. – London: Routledge, 2012.